

УДК 658

НАПРЯМИ І МЕХАНІЗМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТАРИФНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВ ЖКГ

Т.М. НОВІКОВА

У статті поглиблено методологію дослідження територіальної організації житлово-комунального господарства Рівненського регіону, виявлено існуючі у цій сфері резерви та обґрунтовано напрями вирішення нагальних проблем.

Methodology of research of territorial organization of zhitlovo-komunal'nogo economy of the Rivnenskogo region is deep in the article, found out existing in this sphere backlogs and grounded directions of decision of urgent problems.

Ключові слова: фінанси, банківська справа.

Кажучи про економіку України, ми передусім називаємо промисловість, ресурсну базу, транспорт, а віднедавна – фінанси і банківську справу. Значно рідше згадуємо, що важливою економічною складовою держави є житлово-комунальне господарство, де зосереджено майже чверть основних засобів і зайнято п'ять відсотків працездатного населення. Та криза, що охопила в 90-х роках ХХ століття практично всі сфери діяльності суспільства, зачепила і житлово-комунальний комплекс України.

Гострота проблем, що нагромадилися в житлово-комунальному господарстві (ЖКГ), призвела до необхідності реформування цього сектору економіки. Останні два десятиліття років реформа проходить повільно і неефективно, тобто реально не відбувається покращення ситуації щодо виробництва та споживання житлово-комунальних послуг як в частині надання населенню якісних послуг, так і оплати житлово-комунальних послуг за оптимальними цінами і тарифами.

©Новікова Т.М. - ст. викладач кафедри економіки Рівненської філії Європейського університету

Проблемами дослідження тарифної стратегії підприємств ЖКГ займалися і займаються відомі вітчизняні та закордонні учені: Альшевських А.Г., Безлюдов А.І., Блохнін А., Буркинський Б.В., Бутенко А.І., Гелбрейт Дж., Додатко Т., Костецький Н., Полежаєв Л.К., Райков А., Ромейко В.С., Румянцева Є.Є., Ряховська А.Н., Тагі-Заде Ф.Г., Шалабай Л. Однак багато питань на сучасному етапі залишаються невизначеними.

Необхідно дослідити напрямки та механізми удосконалення тарифної стратегії підприємств ЖКГ на прикладі підприємств водно-господарського комплексу.

За останні 10 років вартість житлово-комунальних послуг для населення України невпинно зростає. Результатом зростання тарифів є проблема неплатежів населення. Підвищення тарифів на комунальні послуги не поліпшило стану фінансово-господарської діяльності підприємств і організації галузі. Безперечним є і той факт, що якість житлово-комунальних послуг, незважаючи на підвищення тарифів, залишилась на колишньому рівні: водопостачання нерегулярне, опалення ненадійне, дахи протікають, частота і напруга в електричній мережі нестабільні, очисні споруди не можуть впоратись зі значним обсягом побутових стоків. Здебільшого всі ці проблеми є наслідком загального погіршення стану житлово-комунальних підприємств, обладнання яких протягом тривалого часу експлуатують без належного догляду і ремонту. Дефіцит фінансових ресурсів не дає підприємствам змоги вчасно і повністю відшкодувати експлуатаційні витрати, реконструювати і вдосконалювати системи, переважна частина яких перебуває в аварійному стані. Через незадовільний технічний стан мереж і застарілі технології майже половину енергетичних і матеріальних ресурсів доводиться витратити марно [1].

Діючий механізм дотування підприємств житлово-комунального господарства не відповідає сучасним економічним реформам, інтересам самих виробників послуг, а також їх споживачам. За умов економічної кризи та враховуючи, що біля 40% дефіциту бюджету України становить державна підтримка ЖКГ, подальше дотування підприємств галузі неможливе. Для реалізації цілей житлово-комунальної реформи, необхідно підтримувати зростання реальної заробітної плати на рівні не менше 20-30% в рік.

Враховуючи теперішній стан економічної політики, населення не може розраховувати на такий приріст заробітної плати, тобто проведення реформи житлово-комунальної сфери за рахунок населення призведе до подальшого росту неплатежів [2].

За таких умов можна резюмувати: підвищення плати за житлово-комунальні послуги призведе до скорочення витрат на харчування, тобто – до його погіршення. Це перш за все позначиться на сільськогосподарському комплексі. Погіршення якості харчування також відобразиться на здоров'ї нації: падіння успішності навчання в школі, зростання захворювань та збільшення витрат на охорону здоров'я, на будівництво та утримання будинків для бездомних. Це не є безпідставними припущеннями, саме про такий розвиток подій свідчить світовий досвід: у США під час президентства Р. Рейгана було на 30% скорочено дотування коштів із бюджету на соціальні програми, на 4% було скорочено програму субсидювання житла. При цьому різко зросло число бездомних, 40% з яких складали діти [3].

Важливо зауважити, що реальні витрати на оплату житлово-комунальних послуг перевищують витрати, заплановані при розрахунку структури прожиткового мінімуму, майже в 3 рази. Таким чином, політика цін і тарифів у житлово-комунальній сфері була і залишається непосильним тягарем для населення в цілому, особливо тяжким для пенсіонерів, інвалідів, багатодітних сімей, матерів-одиначок.

Однією з вимог вступу до СОТ було вирішення питання щодо підвищення ефективності захисту прав споживачів на державному рівні, яке стосовно житлово-комунальної сфери характеризується реформуванням системи державного нагляду за дотриманням стандартів, норм та якості наданих послуг. У нормативно-правових актах України встановлено показники якості послуг тепло-, водопостачання та водовідведення, а також передбачено матеріальну відповідальність підприємств у разі відхилення якості послуг від встановлених показників. Холодна та гаряча вода повинна відповідати за хімічним та санітарно-бактеріологічним складом вимогам державного стандарту. Температура гарячої води та температура повітря у приміщеннях повинні

відповідати встановленим нормативам. Вода має постачатися споживачам безперебійно або за графіком, затвердженим місцевими державними адміністраціями або органами місцевого самоврядування.

Реальність показує, що в багатьох регіонах України якість комунальних послуг, що надаються підприємствами тепло- та водопостачання, все ще залишається низькою.

Якщо розглядати управління житловим фондом як систему, що забезпечує здійснення певних функцій, то можна сказати, що така система ще не створена. Зміна структури власності в житловій сфері вимагає нових підходів до управління житловою нерухомістю. Однак на практиці ця система не перетерпіла ніяких змін: не відбулося передачі багатоквартирних будинків і земельних ділянок в управління реальним власникам. Прийняття рішень з приводу утримання і ремонту будинків, як і раніше, перебуває у існуючих структур – державних підприємств або органів місцевого управління.

Дотепер зберігається традиційний принцип управління, що діяв в адміністративно-командній системі, коли житлово-експлуатаційні організації здійснюють функції і власників, і управляючих, і експлуатуючих організацій: вони самі собі замовляють, виконують і оплачують роботи (послуги). Це призводить до "непрозорості" фінансових потоків, безконтрольній витраті коштів і необґрунтованому збільшенню витрат на утримання і ремонт житлових будинків. Очевидно, що при такій ситуації не можна розраховувати на приплив інвестиційних ресурсів до цієї сфери [4].

Норми та тарифи на послуги підприємств комунального господарства встановлюють Рада Міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації. Тарифи встановлюються залежно від житлової площі на одного мешканця та за нормами ведення особистого підсобного господарства.

Якість житлово-комунальних послуг значною мірою залежить від нормативної та тарифної політики, від можливості споживачів проводити оплату відповідно до якості обслуговування, кількості отриманих послуг та споживчих якостей житла.

Запровадження прозорої гнучкої системи ціноутворення шляхом встановлення економічно-обґрунтованих тарифів, що забезпечують повне відшкодування експлуатаційних витрат, розрахованих на основі нормативів та необхідного прибутку для виконання заходів, затверджених програм розвитку об'єктів комунальної власності – є основою реформування житлово-комунального господарства, створення умов рентабельного функціонування підприємств, підвищення якості послуг та впровадження ресурсозберігаючих заходів [5].

В умовах ринкової економіки забезпечення нормального функціонування житлово-комунального господарства, необхідного рівня і якості обслуговування населення та інших споживачів зумовлюються чітким розмежуванням функцій управління, права власності, системою договірних відносин, об'єктивним поєднанням економічних і адміністративних методів впливу на діяльність усіх суб'єктів управління підгалузями, а також видами діяльності житлово-комунального господарства території та кожного конкретного населеного пункту [6].

У разі встановлення побудинкових (або на групу будинків) приладів обліку холодної та гарячої води споживач сплачує за їх споживання (за 1 м³ води або за 1 Гкал теплової енергії) за показаннями цих приладів з вирахуванням витрат виконавця послуг та орендарів — юридичних осіб, які мешкають у будинку. Різниця розподіляється серед споживачів — власників або наймачів квартир пропорційно до кількості мешканців у квартирі (виконавець послуг визначає питомі витрати води на одного мешканця будинку і множить їх на кількість мешканців у квартирі).

У разі встановлення квартирних лічильників холодної та гарячої води споживач сплачує за воду за їх показаннями. У разі встановлення будинкових (або на групу будинків) теплолічильників споживач сплачує за опалення згідно з показаннями цих приладів пропорційно до опалюваної житлової площі квартири. У разі встановлення квартирних теплолічильників споживач сплачує за опалення своєї квартири за їх показаннями та додатково за опалення загальних приміщень будинку за встановленим нормативом (за відсутності по-будинкового обліку).

У разі встановлення приладів обліку холодної та гарячої води на послуги за водовідведення споживач сплачує за загальні витрати холодної та гарячої води, а в разі часткового обліку води (тільки холодної або гарячої) — за встановленими нормативами.

З метою забезпечення гарантованого рівня споживання води населенням міста за рішеннями місцевих державних адміністрацій можуть бути встановлені підвищені тарифи (за наявності побудинкових або поквартирних приладів обліку води) [7].

У липні-серпні 2007 року падіння відсотку оплати послуг населенням пояснюється введенням з 01.07.2007 р. нових тарифів на послуги водопостачання та водовідведення для населення. У вересні-грудні 2007 року зростання відсотку оплати послуг населенням пояснюється тим, що в оплату включено суми погашеної заборгованості за послуги водопостачання та водовідведення за рахунок знецінених заощаджень в установах ощадного банку колишнього СРСР.

За 2004-2007 роки зменшення обсягів реалізації води пояснюється:

- інтенсивним встановленням населенням квартирних засобів обліку, що в свою чергу стимулює до економного використання води (станом на 01.01.2005 р. 44,5% встановлення населенням квартирних засобів обліку, а станом на 01.01.2008 р. - даний показник склав 72,13%);
- значним зменшенням споживання води великими промисловими споживачами (ВАТ «РЗВА», ВАТ «Поліссяхліб», ВАТ «Рівнехліб», ВАТ «Рівнеазот»), на які раніше припадала значна частка споживання води;
- забезпечення стовідсоткового обліку води промисловими споживачами та бюджетними установами, внаслідок чого в даних організаціях зменшився об'єм споживання за рахунок впровадження контролю за раціональними витратами водних ресурсів.

На сьогодні згідно рішень виконавчого комітету Рівненської міської Ради від 27.12.2000 року №1357 «Про затвердження нормативу втрат» для нашого підприємства затверджено норматив втрат та необлікованих витрат води у водопровідних мережах в межах 26,9% в місяць та від 23.02.2000 року №179 «Про затвердження тимчасових норм

споживання води з водопроводу м. Рівне» затверджено технологічний норматив використання води у водопровідному господарстві міста 10%. Основною причиною зростання необлікованих втрат та витрат води на 1,9% в порівнянні з 2007 роком (42,5%) до 2007 року (44,4%) є розширення графіку подачі питної води на 845 год/рік (на 2 год/добу в робочі дні, на 3 год/добу в вихідні та святкові дні).

Аналіз досвіду реформування ЖКГ як за кордоном, так і в різних містах України показав, що відсутність інноваційного підходу до реформування, який полягає у впровадженні ринкових відносин і методів господарювання та управління, а саме: відносин власності, методів організації, управління, обліку, контролю та відповідальності, тільки шкодить як самому ЖКГ, так і населенню.

При розробці стратегії реформування підприємств ЖКГ в розрізі тарифної політики має бути вирішено головне питання: залишити підприємства ЖКГ у комунальній власності, коли весь тягар їх фінансового забезпечення лягає на місцеві бюджети, або передати (різними шляхами) підприємницьким структурам, які є більш ефективними управлінцями. При цьому нами доведено, що для впровадження ринкових відносин у сфері ЖКГ необхідно зосередити у таких напрямках: вдосконалення системи управління відносинами на ринку ЖКП шляхом організації жорсткого контролю за діяльністю підприємств, що надають ЖКП, для чого функції замовника, постачальника та власника, які сьогодні зосереджені в одній структурі, мають бути розподілені між трьома суб'єктами. Тобто функція власника (балансоутримувача) залишається за місцевими органами влади, функція замовника має належати споживачам ЖКП, а функція постачання ЖКП має передаватися підприємницьким структурам, наприклад, управляючим компаніям [8].

Така схема управління дозволяє реалізувати механізм зворотного зв'язку між споживачами та постачальниками ЖКП, який, в свою чергу, дає можливість впливати на якість ЖКП та підвищувати соціально-економічну ефективність функціонування ЖКГ в цілому. Крім того, впровадження такої схеми управління, яка має реалізовуватися лише на конкурсній основі, дозволяє створити конкурентне

середовище на ринку житлово-комунальних послуг. Природно, що контроль діяльності цих структур з боку місцевих органів влади не має обмежуватися проведенням тендерів, він повинен бути постійним, і особливо (з огляду на важливість цієї соціальної сфери) у частині тарифної політики [9].

Причому, не тільки в питаннях затвердження тарифів, але й контролю правильності їх застосування, регулювання, економії витрат з метою пошуку резервів їх зниження. Проведення комунальної реформи не повинно супроводжуватися зростанням тарифів. У протилежному випадку губиться зміст самої реформи. Покладатися тільки на бюджетні ресурси (державні й місцеві) у найближчому майбутньому (4-5 років) також мало перспективно. Отже, вирішення питань комунальної реформи, при обмежувальних умовах - стабільності (а в перспективі, і зниження) тарифів, може бути здійснено тільки інноваційним шляхом [10].

Ґрунтуючись на вищевикладеному, ми пропонуємо концептуально, випереджаючи комунальну реформу, зафіксувати тарифи на комунальні послуги, встановити мораторій на їх підвищення та з цієї стартової позиції проводити всі реформістські починання. Тому в тарифній політиці величезне значення має пошук резервів економії витрат, що здійснюються підприємствами, які виробляють комунальні послуги, і лежать в основі розрахунку тарифів. Найбільш ефективним у діяльності підприємств, що виробляють комунальні послуги, може виявитися застосування сучасних методів організації й управління. Зокрема, нами рекомендується до освоєння комунальними підприємствами, у частині формування витратної частини тарифів, застосовувати методи "стратегічного управління витратами". Як показує досвід, в умовах ринкової економіки застосування таких сучасних стратегій дозволяє ефективно працювати й перемагати в конкурентній боротьбі. Застосування системи таргет-костінг є сьогодні одним з найбільш перспективних шляхів вирішення цього завдання.

У межах існуючої системи ціноутворення не вирішені методичні питання формування тарифів: об'єктивні й суб'єктивні умови, які можуть ініціювати процес розгляду тарифів; порядок розгляду тарифів; необхідний і достатній обсяг інформації. Основними недоліками існуючих процедур

є: відсутність формалізації цілей регулювання, закритість процедури затвердження тарифів для багатьох зацікавлених сторін; відсутність терміну дії тарифу, що створює ситуацію економічної невизначеності, як для підприємств, так і для споживачів; відсутність “прозорості” при затвердженні тарифів.

Для підвищення ефективності функціонування підприємств житлово-комунальної сфери на засадах зниження собівартості продукції доцільно впровадити інноваційну систему таргет-костинг, яка, на відміну від традиційних способів ціноутворення, передбачає розрахунок собівартості продукту або послуги, виходячи з попередньо встановленої ціни реалізації. Ця ціна на ринках визначається за допомогою маркетингових досліджень, а на регульованому ринку встановлюється відповідним уповноваженим органом управління, тобто фактично є відомою ринковою ціною продукту або послуги. Для визначення цільової собівартості товару (послуги) величина прибутку, що хоче одержати виробляюча фірма, віднімається від вихідної ринкової ціни.

Бібліографія

1. **Вдосконалення державного регулювання ринку комунальних послуг в Україні.** — К.: Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2005. — 92 с.
2. Антипова А. **Чому “кусаються” тарифи** // Голос України. — 2004. - №25. - С. 12.
3. Шлафман Н.А., Чижова Т.В. **Проблеми реалізації ринкових принципів у житлово-комунальній сфері** // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць. — Вип. 22. — Одеса: ОДУ, 2006.— С. 399-403.
4. Ходирева А.Є. **Вплив поліпшення комунального обслуговування на створення позитивного інвестиційного середовища** // Матеріали научно-практ. конф. “Пути ускорения финансово-экономического развития региона”. — Симферополь: Крымская академия природоохранного и курортного строительства. — 2002. — С. 68-70.
5. Качала Т.М. **Досвід реформування державного сектору економіки в сфері надання комунальних послуг** // Матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. “Менеджмент та маркетинг: досягнення і перспективи”. — Київ: Політехніка. — 2002. — С. 243.

Рецензент: д.е.н., професор В.І. Павлов